

Старогръцка литература

2020/2021

Лекция XI

Аристофан, Еврипид и Новата атическа комедия

Стара и Нова комедия

Историята на атическата комедия се дели традиционно на три: стара, средна и нова. Старата ни е позната главно чрез запазените произведения на Аристофан. От тях научаваме, че тя се е занимавала с общественото (политическо и културно) всекидневие на атиняните. На сцената се показвали публични фигури – политици като Клеон („Конници“), поети като Есхил и Еврипид („Жаби“, „Жените на празника Тесмофории“), интелектуалци като Сократ („Облаци“). Комедиографът е пародирал тези лица, търсейки комичното в техния публичен образ.

От друга страна, обект на пародиране можели да бъдат и митологични фигури като Дионис и Херакъл („Жаби“). В комедиите има шеги, отнасящи се до политическата обстановка („Ахарняни“, „Лизистрата“, „Мира“), обществените практики и закононото устройство („Птици“, „Жените в Народно събрание“, „Оси“). Това били събития на деня от които се интересували всички пълноправни граждани; и поради това драмите били един вид художествена публицистика, подобно на някои съвременни развлекателни телевизионни предавания.

Ако продължим това сравнение, ще кажем, че този вид театрална и пародийна публицистика е била заменена от пиеси, наподобяващи съвременния „сапунен“ сериал, който е продължителен разказ за семейни, любовни и делови отношения, където герои са типови фигури (млада влюбена двойка, възрастни родители, прислужници, бизнесмени), а не конкретни персонажи.

Менандър

Преди откриването на някои по-големи фрагменти от Менандровите драми и на комедията „Мъчният човек“,¹ главен източник за темите и духа на тази драматургия са били римските комедиографи Плавт и Теренций. В драмите си те сами признават, че са изцяло зависими от атическите си предшественици; и не само им подражават, а понякога направо приспособяват отделни техни произведения за римска сцена.

Менандър (ок. 342-290 пр. Хр.) е бил атинянин, вероятно роднина на комедиографа Алексис. Започнал да поставя драми още млад, към 20-годишен. Бил е извънредно популярен през цялата античност, както може да се съди от мненията на по-късните автори,² честото цитиране на произведенията му³ и това, че изображенията му

---

¹ В Египет, съответно 1905 и 1956 г.

² Примерно Павзаний: „Ако не смятаме Менандър, няма друг прославил се автор на комедии“ („Описание на Елада“ I, 21, 1. В. Русинов, 2004).

³ Вж. Б. Богданов. „Литературата на елинизма“, 1997 (стр. 70).

се поставяли наред с тези на най-прославените антични поети и философи. Портрети на Менандър се срещат дори в християнски стенописи.⁴

Δύσκολος и духът на Новата комедия

В „Мъчният човек“ става дума за любовта между заможен млад атинянин и скромно момиче, живеещо в северните покрайнини на града. Тя е била отгледана от баща си, тъй като майка ѝ била напуснала семейството поради лошия му характер; заживяла в съседство заедно със сина си от първия брак и починала преди началото на историята. Младежът, който минавал по тези места на разходка, случайно забелязал девойката и от пръв поглед се влюбил в нея. Запознал се с брат ѝ и споделил, че намеренията му са най-почтени – желаел да я вземе за законна жена.

Оттук нататък следват опитите на младежа (Сострат) и на слуги от семейството му да влязат в контакт с бащата (Кнемон, той е „мъчният човек“), които се провалят поради неговата неговорчивост и избухливост. Накрая се случва инцидент – Кнемон пада на дъното на кладенеца в собствения си двор. Дъщеря му и слугинята викат за помощ и помощта идва от Сострат и от брата на момичето (Горгий).

След като е изваден, бащата признава, че може би не се е държал добре с близките си и изобщо с хората, и възлага на доведения си син да се погрижи за сестра си. Историята завършва щастливо – момичето се омъжва за Сострат, а Горгий се оженва за неговата сестра. Накрая принасят жертва на Пан и нимфите и всички шумно празнуват.

От този сюжет се разбира какъв е духът на Новата комедия. Целта на действието е да се постигне семейно щастие. Героите са градски хора, атиняни и сравнително заможни. Главните герои обикновено са двамата влюбени, а също и техните родители, най-често бащите; те именно са носители и на комичните черти. Наред с това се явяват второстепенни герои, които помагат на главните или участват в комични ситуации – роби, готвачи, „паразити“ (компаньони), хетери.

Както се вижда, драматурзите от тази епоха са се отдръпнали от обсъждането на онези актуални обществени въпроси, с които се е занимавала Старата комедия.

Главната причина е загубата на политическата независимост. Тези драми се пишат във времето след Александър, когато гръцките градове практически са присъединени към македонското царство. Политическа дейност не е била възможна и интересът на гражданите се насочил преди всичко към устройването на частния живот.

Комедията продължила да се занимава с настоящето – но представата за това, кое е важно в настоящето, вече била променена.

Еврипид

Литературната история не е следствие единствено на обществено-политическата, макар да е зависима и от нея. Литературните новости имат свои причини, които са част от собствено литературния процес. Така например, за да се разбере появата на Новата комедия, е нужно да се кажат няколко думи за творчеството на Еврипид.

Макар приживе да не е бил смятан за първия трагик на Атина, Еврипид е имал голям успех през следващите векове. Запазените му трагедии (19 на брой) за повече от

---

⁴ Благовещенски събор в Москва. Вж. Ив. Дуйчев. „Древноезически мислители и писатели в старата българска живопис“. „Септември“, 1978; стр. 36.

тези на Есхил и Софокъл взети заедно (14). Това е, защото в неговите драми се появяват теми и персонажи, които не са характерни толкова за класиката, колкото за последвалото я време. А популярността на новата комедия и свързаните с нея жанрове (мим, идилия, любовно-авантюрен роман) е съдействала за нарастване на интереса към Еврипидовата драматургия.

В трагедиите на Есхил интересът е насочен главно към въпроса за вината и наказанието, както видяхме при обсъждането на „Орестия“. Софокъл пък се занимава с перипетиите: как героят, съпротивляващ се на предсказанията на оракулите и неписаните закони, въпреки забележителните си качества все пак не успява да избегне нещастieto.

Новото при Еврипид е главно в това, че той насочва вниманието към любовните и семейните истории, като при това изходът може да се окаже щастлив.

Така е в драмата „Елена“. Макар представена като трагедия, случилото се там има вид на приключенски роман. Това е разказ за едно, по стечение на обстоятелствата разделено семейство, където съпрузите са останали верни един на друг. Те преодоляват различни затруднения и с общи усилия се спасяват от враговете си и възстановят съпружеското си щастие.

В „Ион“ една бездетна атинска царица отива в Делфи за да узнае от оракула дали някога ще има деца от законния си съпруг; и какво се е случила с детето, което тя някога е родила от бог Аполон и го е подхвърлила в подножието на Акропола.

В „Ифигения в Таврида“ Орест пристига в Таврида, където среща собствената си сестра, смятана за отдавна починала (принесена в жертва на Артемида). Самата тя е станала жрица и едно от задълженията ѝ е да принася в жертва всички пристигнали там елини. Така че Орест се оказва в смъртна опасност; и все пак те двамата се разпознават, измамват местния владетел (почти по същия начин, по който Менелай и Елена в „Елена“ излъгват египетския цар) и избягват. С тях е близкият приятел на Орест - Пилад, който в бъдеще може би ще се ожени за Електра.

„Иполит“ завършва с нещастие, но в основата на драмата пак стои любовна (и скандална) история. Съпругата на атинския цар Тезей, критянката Федра, се влюбва в доведения си син Иполит. Тя споделя това с прислужницата си, а тя я издава на Иполит, макар и само от желание да ѝ съдейства. Иполит се разгневява и обвинява Федра за недостойната ѝ страст. Тя се изплашва, написва едно лъжливо прощално писмо до Тезей в което твърди, че синът му се домогвал до нея; и след това се обесва. Тезей прочита писмото, обвинява сина си и го прогонва от града. Иполит заминава, но по пътя катастрофира с колесницата си и загива.

Както виждаме, тук не става дума за обикновени граждани, а за герои от митологията; а в действието често се въвличат и олимпийски божества. И все пак е достатъчно да се променят някои имена и подробности от фабулата, и текстът ще се окаже напълно подобен на това, което срещаме в Новата комедия.

Разбира се, не можем да твърдим, че Еврипид е изобретател на любовно-авантюрната фабула. Зад неговите разкази стоят всеизвестни истории от Троянския цикъл и познати сцени от Омировите поеми – сводничеството и похотливостта на боговете, отношенията между Парис и Елена, ухажването на Пенелопа от страна на женихите, срещите на Одисей с Калипсо, Навсикая и Кирка, скитанията му по море и преодоляването на всякакви опасности.

Но ролята на Еврипид е в това, че поставя такъв вид истории на сцена и то в жанра на трагедията, което значи, че им придава стойност: и по този начин съдейства за усвояването им в театъра и литературата през следващите векове на античността.

(следва)